

ВПЛИВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ

Проаналізовано особливості інноваційного розвитку Харківської області, визначено основні тенденції та її місце серед інших регіонів країни. Зроблено висновки щодо ступеня активності учасників інноваційних процесів на регіональному рівні.

Ключові слова: інноваційний розвиток економіки, фактори впливу на інноваційну активність, структура національної економіки.

Досвід розвинених країни світу показує, що інноваційний розвиток регіонів є основою сталого розвитку економіки країни та підвищення її конкурентоздатності. Масштабна активізація інноваційного розвитку регіонів країни можлива лише за умови органічного інтегрування в інноваційні процеси наукових організацій, промислових підприємств, елементів інноваційної інфраструктури та місцевих органів влади. Оскільки кожен із суб'єктів інноваційної сфери виконує притаманні їм функції та переслідує власні інтереси, то реалізація моделі інноваційного розвитку регіону можлива лише за рахунок участі в її розробленні всіх учасників інноваційного процесу. Тому, оцінюючи інноваційну ситуацію в регіоні, слід особливу увагу звернути на аналіз внеску кожного з цих елементів в активізацію інноваційних процесів.

Вагомий здобуток у дослідження інноваційних процесів на рівні національної економіки та регіонів країни здійснили такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як П. Бубенко, А. Гальчинський, В. Геєць, В. Гусев, В. Вакалюк, А. Кузнецова, В. Чернобаєв, О. Юркевич, Ю. Яковець та ін. Підвищення ролі регіонів в інноваційному розвитку країни, практичне втілення ідеї щодо зростання їхньої конкурентоспроможності потребує впровадження дієвої регіональної інноваційної політики, структурних перетворень на рівні економіки регіонів. У цьому напрямку традиційно проводять дослідження В. Воротін, М. Пухтинський і В. Князев, наголошуючи на пріоритетах формування сучасної регіональної інноваційної політики в Україні. Отже, вважаємо, необхідним є аналіз впливу регіональної політики на інноваційний розвиток Харківської області з використанням напрацювань дослідників та врахуванням негативних тенденцій розвитку інноваційної сфери,

Метою статті є визначення основних тенденцій інноваційного розвитку регіону під впливом регіональної політики.

Одним з основних чинників економічного зростання національної економіки є активізація інноваційних процесів на регіональному рівні, що забезпечують структурну модернізацію економіки на новій технологічній основі і підвищують її конкурентоспроможність. У 2011 році інноваційною діяльністю у промисловості України займалося 16,2% досліджених підприємств (проти 1 462, або 13,8%, у

2010 р.). За ознакою КВЕД, найбільша частка інноваційно активних підприємств припадає на підприємства переробної промисловості.

Внесок окремих регіонів у забезпечення інноваційного розвитку країни характеризується значним рівнем диференціації. Так за інтегральним показником інноваційної діяльності 2008 року найвищий рейтинг мали м. Київ, Луганська, Донецька, Івано-Франківська і Волинська області, найнижчі – м. Севастополь, Хмельницька, Київська, Житомирська та Херсонська області [2, с. 124]. Харківська область займала шосте місце серед 27-ми обстежених регіонів. За інтегральною оцінкою конкурентоспроможності економіки, що містить також і оцінку інноваційного та науково-технічного потенціалу, Харківська область 2006 року посіла четверте місце (0,5881) серед інших регіонів України, поступилася: Донецькій – 0,9902 (1-ше місце); Дніпропетровській – 0,9039 (2-ге місце) та Одеській – 0,6644 (3-тє місце) областям [8, с. 63]. Вищенаведені дані свідчать про достатньо високий рівень інноваційного розвитку та інноваційну привабливість Харківської області, яка є провідним науковим і промисловим центром України. Науковою та науково-технічною діяльністю в Харківській області 2010 року займалися 198 організацій і 22 вищі навчальні заклади, у яких працювало 22,4 тис. працівників проти 23,1 тис. осіб у 2009 р. Переважна більшість працівників (48,8%) зосереджена в організаціях галузевого профілю, 38,9% – у наукових установах академічного профілю, 10,2% – у вищих навчальних закладах і 2,1% займалися заводською наукою. Протягом 2011 року відбулося деяке скорочення кількості організацій, що виконували наукові дослідження та розробки на 4,5% до 189, що не вплинуло негативно на результати їх роботи загалом.

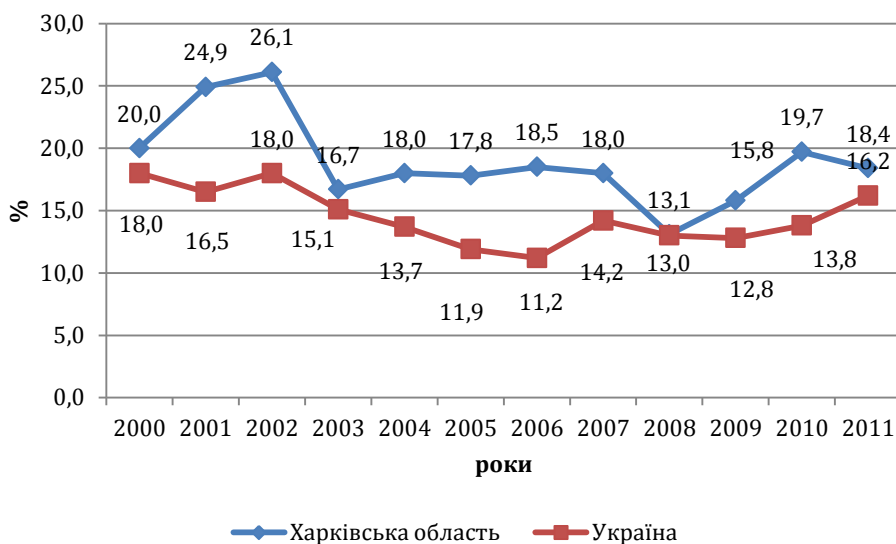
Протягом аналізованого періоду в Харківській області, як і в країні загалом, постійно скорочувалася кількість працівників, які займалися науковою діяльністю. Усього за період 2000–2011 рр. чисельність працівників наукових організацій зменшилася на 5,7 тис. осіб, що становить 71,4% від кількості зайнятих у цій сфері у 2000 р. Кількість спеціалістів у 2011 році, які виконують наукові та науково-технічні роботи (дослідники і техніки), складала 14,2 тис. осіб (у 2010 р. – 14,6 тис. осіб). Серед цих спеціалістів науковий ступінь доктора наук мали 2 064 особи, кандидата наук – 11 977 осіб (у 2010 р. – 2 009 і 11 879 осіб відповідно).

У регіоні зосереджено близько 15% науково-

дослідних установ України, 20% конструкторських установ, задіяно понад 16% наукових працівників [5]. За кількістю створених об'єктів інтелектуальної власності (кількість винаходів і корисних моделей) українська наука загалом не відстає від європейських і світових показників. Наприклад, кількість патентів, виданих 2007 року резидентам України, у розрахунку на 1 млн. населення, становила 99 одиниць, 235 одиниць у європейського лідера (Швеція), 298 – у США, 105 – у Росії та 5 патентів у Португалії [1]. Наукові інститути Харкова за переліченими показниками практично не відрізняються від зазначених вище. У 2009 році було отримано 294 патенти на винаходи від Державного департаменту інтелектуальної власності України і 19 патентів від патентних відомств інших країн. Але проблема полягає в тому, що комерційна віддача від цих патентів у десятки разів менша ніж у розвинених країнах. Ліцензійні та гонорарні сплати на одну особу 2007 року становили для України лише 0,9 дол., для Росії ця цифра сягає 10 дол., для США – 158 дол., а для Люксембургу – 275 дол. [1]. Українська наука загалом та її харківський сегмент є активними учасниками міжнародного співробітництва та кооперації. Представники науки Харкова є ініціаторами практично всіх починань в інноваційній сфері, а саме – створення

перших бізнес-інкубаторів та технопарків, ініціативне проектування регіональної інноваційної системи, створення академічного науково-освітнього комплексу «Ресурс», національного інноваційного кластера «Нові матеріали», організація семінарів, конференцій, тренінгів з проблем інноваційного розвитку. З огляду на це можна стверджувати, що саме НДІ та ВНЗ регіону найбільш схильні та підготовлені до реалізації інноваційного варіанта розвитку економіки. Інноваційна активність промислових підприємств області ілюструється даними статистичних спостережень за 2000–2011 рр. (рис. 1).

У 2010 році інноваційною діяльністю у промисловості були зайняті 161 підприємство, або 19,7% від загальної кількості обстежених промислових підприємств області, проти 135 підприємств (або 15,8%) у попередньому. У 2011 році кількість інноваційно активних підприємств регіону скоротилася до 18,4%, однак, якщо порівнювати кількість підприємств Харківської області, які займалися інноваційною діяльністю, із середнім рівнем інноваційної активності промислових підприємств в Україні, то статистичні дані свідчать про достатньо високий науково-технічний та інноваційний потенціал регіону.

Рис. 1. Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств України і Харківської області [6; 10]

Протягом 2000-2011 рр. основним джерелом фінансування витрат на інновації були власні кошти підприємств, що демонструє ситуацію, характерну для України загалом (табл. 1). Їх частка в загальному обсязі фінансування становила 2010 року 96,8%, що на 5% більше порівняно з попереднім роком, що свідчить про нестабільність у фінансовій сфері та загрози неповернення інвестованих в інноваційні проекти коштів. З державного бюджету 2010 року було профінансовано лише 0,1% витрат на інновації, що становить 399,9 млн. грн. Починаючи з 2005 року, додатковим джерелом фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств став місцевий бюджет. Однак з 2009 року фінансування витрат на інновації в Харківській області з цього джерела практично припинилося. Кошти вітчизняних та іноземних інвесторів 2010 року становили 1,1 і 0,5% відповідно, що не забезпечує належного рівня

фінансування інноваційної діяльності за рахунок цих джерел, а зменшення частки кредитів за останні роки (із 43,6% у 2004 р. до 1,4% у 2010 р.) говорить про слабкість фінансових інструментів, спрямованих на підтримку інноваційних процесів у виробництві.

Наведені вище показники дають можливість зробити наступні висновки щодо інноваційної активності промислових підприємств області:

- більшість великих промислових підприємств регіону, створених до 1991 року за індустріальним зразком, мають низький інноваційний потенціал, тобто здатність реагувати на постійні зміни ринкових умов функціонування;
- державна промислова політика останніх років не була зорієнтована на стимулювання інноваційних процесів у вітчизняному виробництві, у результаті цього у структурі промисловості посилюється диспропорція на користь низькотехнологічних

галузей і, відповідно, зменшилася частка інноваційно активних підприємств;

- технологічна та організаційна відсталість промислових підприємств регіону є основною причиною його інвестиційної непривабливості та недостатнього фінансування. Унаслідок обмеженості власних коштів підприємств, слабкості вітчизняної банківської системи та високої конкуренції на світових ринках інвестицій

залучення додаткових ресурсів у розвиток наукомістких виробництв регіону – дуже серйозна проблема, яка потребує нагального вирішення;

- через значне технологічне відставання підприємств ще достатньо довго може зберігатися ситуація, коли просте запозичення закордонної техніки та технологій буде привабливішими для виробників, ніж замовлення, придбання і впровадження нової вітчизняної.

Таблиця 1. Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності у промисловості Харківської області за джерелами [6; 10].

Роки	Фінансування інноваційної діяльності (%) за рахунок						
	держбюджету	місцевих бюджетів	кредитів	власних коштів	коштів вітчизняних інвесторів	коштів іноземних інвесторів	інших джерел
2000	0,0	-	12,6	81,0	1,8	0,9	3,6
2001	0,2	-	1,0	94,3	0,7	2,3	1,6
2002	0,0	-	1,1	97,4	0,2	0,4	1,0
2003	0,6	-	28,8	56,0	11,8	2,6	0,2
2004	0,3	-	43,6	48,7	0,5	4,4	2,5
2005	0,9	1,0	1,9	94,1	0,2	1,7	0,2
2006	1,3	0,4	7,7	89,7	0,3	0,5	0,1
2007	8,1	0,5	25,2	64,3	0,1	1,7	0,1
2008	18,9	2,1	8,3	70,4	0,2	0,1	0,0
2009	6,7	-	0,0	91,8	0,7	0,4	0,4
2010	0,1	0,0	1,4	96,8	1,1	0,5	0,0
2011*	0,0	-	-	92,5	-	0,5	6,9

Усе це є причиною нерозвиненості внутрішнього ринку технологій і, відповідно, низької питомої ваги підприємств, що впроваджують інновації. Висновки відносно незацікавленості промислових підприємств у впровадженні інновацій підтверджуються також відсутністю регіональних ініціатив щодо розвитку інноваційної сфери від промислового сектору, на відміну від інших учасників інноваційних процесів на регіональному рівні.

Інноваційна інфраструктура Харківської області складається із самостійних організацій різних організаційно-правових форм, підрозділів наукових та промислових організацій і підприємств, таких, як патентно-інформаційні відділи, лабораторії та відділи комерціалізації розробок, маркетингові відділи та інше. Організації інноваційної інфраструктури, поряд із науковими інститутами, є найактивнішими учасниками інноваційних процесів у регіоні. Порівнюючи активність та якість діяльності організацій інноваційної інфраструктури різних регіонів України, можна стверджувати, що Харківська область займає позиції лідера. Щорічно за участі інститутів інфраструктури проводять різноманітні заходи, велику кількість проектів, у т. ч. закордонних, виконують із залученням цих організацій та їхніх представників.

Потенційна роль місцевих органів влади в реалізації моделі інноваційного розвитку регіону досить велика. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2000 р. № 1326, безпосереднє управління інноваційною діяльністю на регіональному рівні покладено на головні управління науки і освіти обласних адміністрацій [9]. Одним з основних напрямів діяльності управлінь є організація виконання актів законодавства у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій та інтелектуальної власності, з питань

мовної політики та здійснення контролю за їхньою реалізацією [9]. Однак велика кількість функцій і широке коло відповідальності не дає управлінням можливість виконувати поставлені завдання щодо організації, моніторингу та контролю інноваційної діяльності в повному обсязі. До їх оперативних завдань належить велика кількість заходів, серед яких – проведення конкурсів художньої самодіяльності, різноманітних фестивалів, атестації шкіл, обласних етапів всеукраїнських конкурсів, організація виїздів представників ректорату і приймальних комісій вищих навчальних закладів у райони області та інше [7]. Більшість запланованих заходів жодним чином не пов'язана з інноваційною сферою, крім робіт із нарощування інноваційного потенціалу регіону відповідно до комплексної Програми розвитку гуманітарної сфери на 2009–2013 рр., затвердженої рішенням сесії Харківської обласної ради від 03. 02. 2009 № 1103-V.

У межах комплексної проблеми забезпечення інноваційного розвитку регіону існує багато завдань, вирішити які не в змозі ні науковці, ні представники промисловості та інноваційної інфраструктури. Розроблення пріоритетів інноваційного розвитку регіону, побудова регіональної інноваційної інфраструктури, формування та фінансування інноваційних програм, залучення фінансових ресурсів із різних джерел, захист інтересів регіону на державному рівні – усі ці питання можуть ефективно вирішувати лише місцеві органи влади. Тому обласні адміністрації повинні бути не лише активними учасниками інноваційних перетворень, а й ініціаторами цих перетворень, систематично брати участь у їхній реалізації та моніторингу виконання. У цьому напрямі за останні декілька років обласна державна адміністрація зробила такі кроки. Був розроблений унікальний проект

«Економічний атлас Харківської області», у якому визначено першочергові стратегічні орієнтири соціально-економічного розвитку Харківської області [3]. Підготовлено і систематизовано інформацію щодо інфраструктурних інвестиційних проектів, готових для реалізації найближчим часом. Підготовлена Харківською обласною державною адміністрацією «Книга інвестора «Харківська область. Бізнес. Інвестиції. Сталий розвиток» містить загальну інформацію про регіон, інвестиційні паспорти та пропозиції всіх районів області, корисну інформацію для інвестора стосовно нормативно-правової бази здійснення інвестиційної діяльності, перелік органів виконавчої влади, відповідальних за питання економіки та інвестиції [4]. Економічний атлас Харківської області містить також дані щодо інвестиційних проектів міста у сфері промисловості (12 проектів), у сфері транспорту та зв'язку (2), у сфері ПЕК (2), з підготовки до Євро – 2012 (12), у сфері житлово-комунального господарства (13). Щодо кожного інвестиційного проекту підготовлено інформацію стосовно виконавця, сфери його діяльності, контактних осіб, суті проекту, рівня його виконання,

загального обсягу інвестицій та способу їх залучення, терміну окупності проекту, що значно полегшує пошук потенційних інвесторів. Однак для забезпечення інноваційного розвитку регіону в межах реалізації «Стратегії сталого розвитку Харківської області до 2020 року» започаткованих заходів явно недостатньо.

З огляду на це вважаємо, що відповідальність за інноваційну складову регіонального розвитку доцільно покласти на Головне управління економіки обласної державної адміністрації, яке має безпосередній зв'язок з усіма суб'єктами господарювання. Аналіз ситуації дозволив зробити висновки, що найактивнішими учасниками інноваційних процесів на регіональному рівні є представники науково-освітнього комплексу і представники інноваційної інфраструктури. Промислові підприємства і місцеві органи влади на сьогодні не розглядають інновації як реальні перспективи подальшого розвитку і не звертають на розв'язання цієї проблеми першочергову увагу. Такий стан справ суттєво звужує можливості реалізації моделі інноваційного розвитку регіону.

Список літератури

1. Гусев, В. А. *Инновационная ситуация в Харьковской области. Проблемы, успехи, перспективы [Электронный ресурс] / В. А. Гусев. – Режим доступа: http://www.inno.kharkov.ua/page_id=1686.*
2. *Державне управління регіональним розвитком України [Текст] : монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.*
3. *Загальні показники соціально-економічного розвитку регіону. Економічний атлас Харківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://investatlas.kharkov.ua/ua/main/features/>.*
4. *Книга инвестора «Харьковская область. Бизнес. Инвестиции. Устойчивое развитие» [Текст] / Харьковская областная государственная администрация. – Х. : Фолио, 2010. – 264 с.*
5. *Комплексна програма розвитку гуманітарної сфери [Електронний ресурс]: рішення Харківської обласної Ради від 03.03.09 № 1103-5. – Режим доступу: <http://kharkivoda.avakov.com>.*
6. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2010 році [Текст] : стат. збірник. – К. : Держкомстат України, 2011. – 356 с.*
7. *Перелік основних заходів [Електронний ресурс] / Головне управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://duonkh.gov.ua/management/28/177.html>.*
8. *Підвищення експортного потенціалу як фактора розвитку конкурентоспроможності економіки Харківської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fmd.org.ua>.*
9. *Про затвердження Типового положення про Головне управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації, управління освіти і науки обласної, Севастопольської міської державної адміністрації [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 22. 08. 2000 № 1326. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.*
10. *Харківська область у 2010 році [Текст] : статистичний щорічник. – Х., 2011.*

РЕЗЮМЕ

Куценко Татьяна

Влияние региональной политики на инновационное развитие региона

Проанализированы особенности инновационного развития Харьковской области, определены основные тенденции, а также ее место среди других регионов страны. Сделаны выводы об активности участников инновационных процессов на региональном уровне.

RESUME

Kutsenko Tetyana

Influence of regional policy on innovative development of region

The features of innovative development of the Kharkiv region are analysed. Basic tendencies are defined. The place of this region among other regions of country is determined. The main conclusions concerning the activity of participants of innovative processes at regional level are done.

Стаття надійшла до редакції 09.01.2013 р.